

डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ,
अकोला अंतर्गत संत्रा पिक सुधारणा
प्रकल्प राबविण्यास प्रशासकीय मान्यता
देणेबाबत..

महाराष्ट्र शासन
कृषि,पशुसंवर्धन,दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक : पंदेवि-१३२०/प्र.क्र.७३/७-अ,
हुतात्मा राजगुरु चौक, मादाम कामा मार्ग,
मंत्रालय विस्तार, मुंबई - ४०० ०३२
दिनांक:- १४/१२/२०२२

संदर्भ :- महाराष्ट्र कृषि व शिक्षण व संशोधन परिषद, पुणे यांचे जा.क्र.मकृप/संशोधन/
७५९/२०२१, दि.३०.०३.२०२१ चे पत्र.

प्रस्तावना:-

जागतिक पातळीवर प्रसिद्ध असलेला नागपूर संत्रा विदर्भात मोठ्या प्रमाणात घेतला जातो. आपल्या राज्यात ज्या ठिकाणी उन्हाळ्यातील तापमान ४५-४६ अंश सेल्सिअस पर्यंत जातो. अशा ठिकाणी सुद्धा संत्रा पिक उत्तम प्रकारे घेता येते. महाराष्ट्र व मध्य भारतात संत्रा पिकाखालील एकूण क्षेत्र २,७८,००० हेक्टर आहे. सद्यस्थितीत लिंबुवर्गीय फळाचे एकूण उत्पादन १०.४८ दशलक्ष टन असून त्यामध्ये संत्रा (३.२५ दशलक्ष टन) त्या खालोखाल कागदी लिंबू (२.१० दशलक्ष टन) आणि मोसंबी (१.३६ दशलक्ष टन) एवढे आहे. महाराष्ट्र राज्यात नागपूर संत्रा प्रामुख्याने अमरावती, नागपूर, वर्धा, चंद्रपूर, यवतमाळ, अकोला, वाशिम, बुलढाणा, जालना, अहमदनगर, परभणी, हिंगोली, औरंगाबाद, नांदेड व जळगाव इ. जिल्ह्यात घेतला जातो. आपल्या देशातून संत्र्याची निर्यात बांगलादेश, नेपाळ, युएई, बुरुंडी, रशिया, ओमन, नेदरलँड, सिंगापूर, स्पेन, मालदीव इ. देशात केली जाते.

विदर्भात नागपूर संत्र्याखाली एकूण १,४८,००० हेक्टर क्षेत्र असून त्यापैकी १,१३,००० हेक्टर क्षेत्र हे उत्पादनक्षम आहे. विदर्भातील एकूण ११ जिल्ह्यांमधून दरवर्षी १३ लाख ५६ हजार टन संत्रा फळांचे उत्पादन घेतले जाते. सर्वसाधारण बाजारभावानुसार संत्रा फळांना रु.२० हजार प्रति टन मिळतात, त्यानुसार दरवर्षी या फळांपासून रु.२७१२ कोटी प्रतिवर्षी मिळतात. विदर्भात संत्रा फळपिकाचे क्षेत्र मोठ्या प्रमाणात असल्यामुळे येथील लोकांना त्यापासून रोजगार मिळत आहे. हे सर्व असले तरी या फळ पिकाची राज्यातील (८-९ टन) उत्पादकता देशाच्या (११-१२ टन) तुलनेत व इतर विकसीत देशाच्या (२५-३० टन) तुलनेत अतिशय कमी आहे.

राज्यात नागपूरी संत्रा या एकाच वाणाची मोठ्या प्रमाणात लागवड केली जाते. त्यामुळे येथील बऱ्याच शेतकऱ्यांकडून नविन उत्पादनक्षम वाणांची मोठ्या प्रमाणात मागणी होत आहे. ज्या संत्र्याच्या जाती मध्ये आकर्षक, गर्द नारंगी रंग, साखर व आम्लाचे योग्य प्रमाण पातळ व घट्ट साल व साधारणतः ७० ते ८० मी.मी. आकाराचे फळ तसेच जास्त उत्पादकता अशा प्रकारचे गुणधर्म असलेली जात विकसीत करण्याचे उद्दिष्ट आहे.

महाराष्ट्रात संत्रावर्गीय फळपिकात मुख्यत्वे नागपूरी संत्रा, मोसंबी आणि कागदी लिंबू ह्या फळ पिकांची व्यापारीदृष्ट्या लागवड केली आहे. या फळपिकांची उत्पादकता वाढविण्याच्या दृष्टीने

संशोधनात्मक कार्यक्रम राबविणे अनिवार्य आहे. या बाबींचा विचार करता डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला येथील तीन संशोधन केंद्रावर i) उद्यानविद्या विभाग, कृषि महाविद्यालय, नागपूर, ii) फळशास्त्र विभाग, डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला, iii) प्रादेशिक फळ संशोधन केंद्र, काटोल येथे प्रकल्प राबविण्याचे प्रस्तावित आहे.

डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला अंतर्गत उद्यानविद्या विभाग, कृषि महाविद्यालय, नागपूर तसेच फळशास्त्र विभाग, डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला व प्रादेशिक फळ संशोधन केंद्र, काटोल या तीन ठिकाणी संत्रा सुधारणा प्रकल्प राबविण्यास व त्यासाठी रु.८०२.२० लाख रकमेची तरतूद करण्यास महाराष्ट्र कृषी व शिक्षण व संशोधन परिषद, पुणे यांनी राज्य शासनास शिफारस केलेली आहे. त्यास अनुसरून विदर्भ भागात संत्रा फळपिक सुधारणा प्रकल्प राबविण्यास प्रशासकीय मान्यता देणेबाबतचा प्रस्ताव शासनाच्या विचाराधीन होता, त्याअनुषंगाने शासन पुढील प्रमाणे निर्णय घेत आहे.

शासन निर्णय :-

१. डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला अंतर्गत उद्यानविद्या विभाग, कृषि महाविद्यालय, नागपूर, फळशास्त्र विभाग, डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला, व प्रादेशिक फळ संशोधन केंद्र, काटोल या तीन ठिकाणी संत्रा सुधारणा प्रकल्प राबविण्यास व त्यासाठी रु.८०२.२० लाख (रुपये आठ कोटी दोन लाख वीस हजार फक्त) रकमेची तरतूद करण्यास प्रशासकीय मान्यता देण्यात येत आहे.

२. संचालक (संशोधन), डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला यांचे सनियंत्रणाखाली सदर प्रकल्पाची अंमलबजावणी कृषि विभागामार्फत करण्यात यावी व त्यांनी प्रकल्पाचा आर्थिक व भौतिक प्रगती अहवाल विहित मुदतीत राज्य शासनाला सादर होईल याची दक्षता घ्यावी, तसेच वेळोवेळी खर्चाचे लेखा परिक्षित उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर करावीत.

३. सदर संत्रा पिक सुधारणा प्रकल्प राबविण्यासाठी पुढील पाच वर्षांकरीताचा वर्षनिहाय खर्च व आवर्ती/अनावर्ती तसेच इतर कामासाठीच्या खर्चाचा तपशील खालीलप्रमाणे राहील :-

i) पाच वर्षांकरीताचा वर्षनिहाय खर्च-

ठिकाण	पहिले वर्ष	दुसरे वर्ष	तीसरे वर्ष	चौथे वर्ष	पाचवे वर्ष	एकूण (रु.लक्ष)
उद्यानविद्या विभाग, कृषि महाविद्यालय, नागपूर	२२१.००	३६.२०	३६.२०	३६.२०	३६.२०	३६५.८०
फळशास्त्र विभाग, डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला.	६९.४०	३६.२०	३६.२०	३६.२०	३६.२०	२१४.२०
प्रादेशिक फळ संशोधन केंद्र, काटोल.	७७.४०	३६.२०	३६.२०	३६.२०	३६.२०	२२२.२०
एकूण	३६७.८	१०८.६	१०८.६	१०८.६	१०८.६	८०२.२०

॥) आवर्ती/अनावर्ती तसेच इतर कामासाठीच्या खर्चाचा तपशील-

ठिकाण	कंत्राटी सेवा	आवर्ती खर्च	अनावर्ती खर्च	साहित्य व इतर कामासाठी लागणारा खर्च	एकूण (रु.लक्ष)
उद्यानविद्या विभाग, कृषि महाविद्यालय, नागपूर	६६.००	११५.००	३६.७०	१४८.१०	३६५.८०
फळशास्त्र विभाग, डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला.	६६.००	११५.००	१०.२०	२३.००	२१४.२०
प्रादेशिक फळ संशोधन केंद्र, काटोल.	६६.००	११५.००	१०.२०	३१.००	२२२.२०
एकूण	१९८.००	३४५.००	५७.१०	२०२.१०	८०२.२०

२. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संगणक सांकेतांक २०२२१२१४१७०६२२६२०१ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करुन काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नांवाने,

(बा.कि.रासकर)
सह सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा.मुख्यमंत्री, यांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
२. मा.मंत्री (नियोजन व वित्त), यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
३. मा.मंत्री (कृषि), मंत्रालय, यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
४. मा.राज्यमंत्री (कृषि), यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
५. प्रधान सचिव (कृषि) यांचे स्वीय सहायक, कृषि व पदुम विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
६. महासंचालक, महाराष्ट्र कृषि शिक्षण व संशोधन परिषद, पुणे,
७. कुलगुरु / कुलसचिव, डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला,
८. संचालक (संशोधन), डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला,
९. प्रधान महालेखापाल, १/२ (लेखापरीक्षा), महाराष्ट्र, मुंबई / नागपूर,
१०. प्रधान महालेखापाल, १/२ (लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र, मुंबई / नागपूर,
११. संचालक, लेखा व कोषागार अधिकारी, मुंबई,
१२. जिल्हा कोषागार अधिकारी, अकोला,
१३. अधिदान व लेखाधिकारी, मुंबई,
१४. निवासी लेखापरीक्षा अधिकारी, मुंबई,
१५. निवडनस्ती (कार्यासन-७ अ).